

УДК 336.71 : 913

О. І. Копилюк*Львівська комерційна академія***МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ КАПІТАЛОМ БАНКІВ
ВІДПОВІДНО ДО ВИМОГ БАЗЕЛЯ II**

Представлено сучасні методи управління капіталом банків і методичні підходи до його оцінки достатності згідно з вимогами Базеля II.

The modern methods of management by the capital of banks are presented and methodical approaches to his estimation of sufficient pursuant to the requirements Basel II.

Банківська система України поступово інтегрується до світової та європейської фінансової системи. Характерними рисами глобалізації у банківській сфері є поширення загальносвітових стандартів, впровадження Базельських принципів банківського нагляду, стандартів FATF у галузі боротьби з відмиванням грошей. За станом на 4 лютого 2003 року санкції FATF реально відчувала 31 банківська установа (102 банки мали дозвіл на здійснення валютних операцій), зокрема на закриття рахунків, відмови здійснення трансакції, блокування рахунків клієнтів тощо [1, с. 115].

В Україні створена банківська система відкритого типу, що забезпечує рівні умови для реєстрації та функціонування банків з вітчизняним й іноземним капіталом. З ухвалою змін до Закону України «Про банки і банківську діяльність», передбачених законопроектом № 2402, філіям іноземних банків надано право на реєстрацію і здійснення діяльності в Україні. На думку фахівців РВПС України НАН України, вступ нашої держави до СОТ сприятиме інтеграції української банківської системи у світовий фінансовий простір, активізації виходу вітчизняних банків на територію інших держав, членству наших банків у міжнародних банківських організаціях і міжнародних платіжних системах, співробітництву НБУ з центральними банками інших країн і міжнародними фінансовими організаціями [6, с. 380].

За станом на 1.01.2007 р. зі 170 діючих банків 35 функціонують за участю іноземного капіталу, у тому числі 13 — з 100% іноземним капіталом. Частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків постійно зростає: на 01.01.04 р. склала 11,3%, на 01.01.05 р. — 9,6%, на 01.01.06 р. — 19,5%, на 1.01.07 р. — 26,7%. За нашими розрахунками, власний капітал банків України на 1.01.07 р. становив 42 566 млн. грн, або 7,82% ВВП, регулятивний — 41 148 млн. грн, або 5,76% ВВП. Тобто показник капіталізації банків залишається незначним, що не забезпечує кредитного та інвестиційного зростання економіки, формування інноваційно-інвестиційної моделі економічного зростання. Крім того, зростання конкуренції з боку іноземних банків спричинить реорганізацію вітчизняної банківської системи, що нараховує 105 малих банків за обсягами активів, які не спроможні забезпечити адекватні грошові потоки в розвиток економіки через недостатній рівень капіталізації.

Метою нашої статті є обґрунтування менеджменту капіталу банків в умовах інтеграції в світову фінансову систему.

Згідно з міжнародними стандартами, головний принцип менеджменту полягає в максимізації вартості акціонерного капіталу. Відомий економіст М. Туган-Барановський вважав, що капітал — це ті чи інші речі, котрі через певні суспільні умови набувають здатності збільшуватися у своїй вартості й таким чином давати постійний дохід тому, кому вони належать [7, с. 89]. До капіталу банку висувають дві вимоги: мінімальний розмір і адекватність капіталу рівневі фінансових ризиків, які бере банк у процесі своєї діяльності. З точки зору експертів Світового банку і Міжнародного валютного фонду в Україні не повинні існувати банки з капіталом менше 50 млн. євро. Більше того, пропонується не тільки консолідувати українські банки, а й суттєво посилити вимоги до створення нових, оскільки констатується регрес вітчизняної банківської системи [2, с. 65].

Проведене нами групування банків за середнім розміром статутного капіталу свідчить, що на 01.01.05 р. у групі банків за розміром сплаченого статутного капіталу від 0–3 млн. грн перебувало 17 банків, від 3–10 млн. євро — 62, від 5–10 млн. євро — 47, від 10–20 млн. євро — 22, понад 20 млн. євро — 12 [3, с. 363].

У 1998 році Базельський комітет прийняв стандартні вимоги до адекватності капіталу, які отримали назву Базель I, або угода про конвергенцію капіталу. Основу концепції склали: розподіл капіталу на два рівні — основний і додатковий капітал; зважування активів і позабалансових операцій за ризиком; встановлення обмежень на співвідношення між основним і додатковим капіталом; визначення показника достатності капіталу на рівні не менше 8%. Основний недолік оцінки достатності капіталу відповідно до Базеля I — урахування лише кредитного ризику, що не дозволяє оцінити достатність капіталу з позиції захисту від існуючих фінансових ризиків.

Наприкінці 1990-х років угодою про капітал встановлювалися нові правила, згідно з якими банки повинні тримати капітал для покриття двох основних категорій ризиків — кредитного та ринкового, що складався з чотирьох компонент: ринкового, процентного, ризику пайових цінних паперів, валютного ризику [4, с. 3]. У червні 2004 року прийняли іншу концептуальну угоду про капітал, котра отримала назву Базель II і включала три основні компоненти. Перша — мінімальні вимоги до капіталу — враховує, що адекватність капіталу повинна розраховуватися на підставі оцінки кредитного, ринкового та операційного ризиків. Друга — контроль з боку нагляду — повинна базуватися на таких принципах: 1) банки повинні оцінювати свою загальну достатність капіталу відносно власного профілю ризику, підтримувати необхідний рівень капіталу; 2) органи нагляду повинні стежити і робити висновки щодо стратегій та оцінок достатності капіталу, розроблених самими банками у результаті внутрішніх процесів, а також щодо спроможності банків контролювати і забезпечувати дотримання показників регуляторного капіталу; 3) органи нагляду повинні очікувати від банків, що вони, здійснюючи свою діяльність, забезпечать перевищення мінімальних значень показників регуляторного капіталу й утримуватимуть капітал понад встановлений мінімальний

рівень; 4) органи нагляду повинні втручатися в діяльність банків на ранніх стадіях, аби запобігти падінню величини капіталу нижче мінімальних рівнів, необхідних для підтримки характеристик ризику конкретного банку, і вимагати вжиття негайних заходів у разі незабезпечення поновлення капіталу [5, с. 5]. Третя компонента — ринкова дисципліна — повинна розкривати кількісну інформацію про капітал, суми сплаченого статутного фонду, резервів, частки меншості в капіталу дочірніх установ, додаткового капіталу, відвернень тощо та інформацію якісного характеру — положень політики, процедур, методів виявлення, оцінки, контролю і моніторингу ризиків.

Враховуючи сучасні підходи до оцінки адекватності капіталу на основі системи ризик-менеджменту та зростаючі потреби нарощення капіталу банків необхідно обґрунтувати методи управління капіталом, які дозволять підвищити конкурентоздатність банківських установ.

Нинішня практика менеджменту капіталом банків виробила два підходи до управління — метод внутрішніх джерел і метод зовнішніх джерел поповнення капіталу.

Основним внутрішнім джерелом збільшення капіталу банку є прибуток, який має тенденцію до зростання. Прибуток банків України склав 827 млн. грн у 2003 році, 1 261 млн. грн у 2004-му, 2 166 млн. грн у 2005-му і 4 110 у 2006 році. Проте наша банківська система, як відзначає Голова Національного банку України В. Стельмах, є дуже затратною. А тому нарощування прибутків не дозволяє активізувати процес зростання капіталу [6, с. 368]. Для цього слід активізувати апробовані в інших країнах шляхи, зокрема обмеження зростання ризикових активів, підвищення ринкової вартості акцій баку, емісія нових акцій і капітальних боргових зобов'язань, залучення нових акціонерів, продаж активів та оренда нерухомості. В умовах постійно зростаючих вимог Центрального банку до рівня капіталізації банків пріоритетним джерелом поповнення залишаються зовнішні джерела, які мають певні переваги та недоліки (див. таблицю).

Переваги та недоліки зовнішніх джерел нарощення капіталу банків

Метод	Переваги	Недоліки
1	2	3
Емісія іменних, простих і привілейованих акцій	<ul style="list-style-type: none"> – швидке нарощення капіталу – зростання ринкової вартості банку – додатковий емісійний дохід при зростанні ціни акцій – можливість залучення нових акціонерів 	<ul style="list-style-type: none"> – високі фінансові та часові витрати – можливість втрати контролю над банком з боку колишніх акціонерів і через перерозподіл акцій
Збільшення номіналу акцій	<ul style="list-style-type: none"> – збільшення статутного капіталу за рахунок чистого прибутку – економія витрат на емісії – збереження контролю над банком 	<ul style="list-style-type: none"> – необхідність згоди всіх акціонерів банку – обмеження кола акціонерів банку

Продовж. табл.

1	2	3
Викуп акцій	<ul style="list-style-type: none"> - зростання прибутковості акцій - посилення контролю над банком 	<ul style="list-style-type: none"> - зростання витрат банку - можлива відмова акціонерів у продажі акцій
Субординований капітал	<ul style="list-style-type: none"> - процентна ставка фіксована і встановлюється НБУ - гарантована дохідність - простота процедури реєстрації - збереження контролю над банком - кошти залучають не менш як на п'ять років 	<ul style="list-style-type: none"> - капіталізація відсотків не допускається - сума не менше 100 тис. грн - порушення співвідношення власного та позичкового капіталу банків - можливість негативного впливу на фінансову стійкість і курс акцій банку
Субординований капітал шляхом випуску іменних, строкових і процентних облігацій	<ul style="list-style-type: none"> - процентна ставка фіксована - кошти залучають не менш як на п'ять років - розміщуються шляхом закритого продажу - підлягають обігу серед обмеженого кола осіб на вторинному ринку 	<ul style="list-style-type: none"> - капіталізація відсотків не допускається - володіння облігацією не дає права на участь в управлінні банком
Продаж активів	<ul style="list-style-type: none"> - збільшення резервів переоцінки основних засобів і можливість бонусної емісії 	<ul style="list-style-type: none"> - збитковість у разі зниження ринкових цін на нерухомість

Проблемними залишаються не лише методи управління та кількісні показники, що характеризують рівень капіталізації банківської системи, але й якісні. У структуру капіталу вітчизняних банків входять резервний і субординований капітал, переоцінка основних засобів, емісійні різниці, прибуток минулих років та ін. За нашими розрахунками, статутний капітал становив 61,3% у сукупному капіталі банків. Зростання інших складових капіталу не можна оцінити позитивно, оскільки часто це форма штучного нарощування капіталу, що теж посилює загрозу фінансовій стійкості банків України.

Стосовно складових банківського капіталу, то варто розглянути перспективи збільшення як основного, так і додаткового капіталу, що в поєднанні утворюють регулятивний капітал банків, від обсягу якого залежить можливість здійснення банками активних операцій.

Основними шляхами нарощування рівня капіталізації банків слід вважати: впровадження сучасних методів управління капіталом відповідно до вимог Базеля II та розроблення ризик-менеджменту на рівні кожного банку; збільшення основного капіталу реінвестуванням прибутку та проведенням додаткових емісій цінних паперів; потребу розроблення цілісного комплексного підходу до залучення в банківську систему України іноземного капіталу; залучення коштів на умовах субординованого боргу та зняття обмежень з його величини; злиття та приєднання неплатоспроможних і фінансовонестійких банків з метою концентрації капіталу; реорганізацію банків; дозвіл банкам на законодавчому

рівні формувати статутний капітал як в грошовій, так і не в грошовій формах та встановити обмеження щодо оплати капіталу матеріальними активами, облігаціями державної позики, тощо; створення союзів, об'єднань регіональних комерційних банків і комунальних банків, здатних задовольнити потреби регіону.

1. Алексеєнко Л. М. Ринок фінансового капіталу: становлення, проблеми та перспективи розвитку: Моногр., К.; Тернопіль, 2004. 2. Васильченко З. М. Комерційні банки: реструктуризація та реорганізація. К., 2004. 3. Копилук О. Проблеми та шляхи нарощування рівня капіталізації в перехідний період банків України // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Моніторинг соціально-економічного розвитку регіону: методичні підходи: Зб. наук. пр. Вип. 3 (53) 2005 / НАН України. Ін-т регіональних дослід. Відп. ред. М. І. Долішній. Львів, 2005. 4. Кротюк В., Куценко О. Базель II: нова концептуальна редакція Базельської угоди про капітал // Вісник НБУ. 2006. №3. С. 2–5. 5. Кротюк В., Куценко О. Базель II: контроль з боку органу нагляду та ринкова дисципліна // Вісник НБУ. 2007. №5. С. 3–8. 6. Соціальний розвиток України: сучасні трансформації та перспективи / За ред. Б. М. Данилишина. Черкаси, 2006. 7. Туган-Барановський М. І. Політична економія. Курс популярний. К., 1994.

УДК 330.341.1+001.895:330.34

О. М. Луцків

Інститут регіональних досліджень НАН України

РЕГІОНАЛЬНІ ІННОВАЦІЙНІ СИСТЕМИ: ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ТА ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ

У статті окреслено проблему доцільності формування і розвитку регіональних інноваційних систем у ринкових умовах господарювання, визначено їх роль у забезпеченні конкурентоспроможності виробництва й економіки в цілому. Представлено їх структуру, механізми забезпечення взаємодії складових елементів, визначено чинники забезпечення ефективності їх функціонування.

In the article outlined problem of expedience of forming and development of the regional innovative systems in the markets conditions of manages, certainly their role in providing of competitiveness of production and economy on the whole. Their structure mechanisms of providing of co-operation of component elements is represented, certainly factors of providing of efficiency of their functioning.

Протягом останніх років зросло розуміння того, що нові технології безпосередньо впливають на конкурентоспроможність національного виробництва. Посилення орієнтації виробничої діяльності на освоєння новітніх досягнень науки і техніки разом із забезпеченням конкурентних переваг і зміцненням економічних механізмів сприяють підвищенню економічного розвитку держави. Тільки в сучасний період їх вплив зріс у сотні й тисячі разів, передусім завдяки високому попиту виробничої і споживчої сфер, розвитку підприємництва, прав інтелектуальної власності, глобалізації тощо. Саме тому актуальним залишається питання побудови ефективної інноваційної системи для забезпечення економічного зростання.